

2009:51

Bondrumsgården 2009

Rapport antikvarisk medverkan, 2009

Jimmy Juhlin Alftberg

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2009:51

Bondrumsgården 2009

- tak och fasadarbeten

Antikvarisk medverkan, 2009
Fågeltofta socken, 1043
Tomelilla kommun
Skåne län

Jimmy Juhlin Alftberg

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2009 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2009:51
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Skorstenen under ommurning.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Bondrumsgården 2009

Innehåll

Sammanfattning	5
Administrativa uppgifter	5
Historik med relevans för arbetet	5
Utförda åtgärder	5
Taktäckning	5
Skorsten	6
Timmer/väggfält	8
Avvikelser från handlingarna	9
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	9
Iakttagelser under restaureringen	10
Övriga handlingar med relevans för arbetet	11
Bilaga 1	12
Bilaga 2	13

Tomelilla kommun, Bondrumsgården ungefärligt markerad

Del av Fågeltofta socken, Bondrumsgården markerad

Sammanfattning

På boningshuset har skorstenen ommurats från nocken efter förebild från äldre fotografier. På västra längan har västra takfallet omtäckts med tre sti och på södra längans södra fasad (östra delen) har tretton stycken fackfyllningar restaurerats.

Administrativa uppgifter

Objekt	Bondrumsgården
Socken	Fågeltofta
Kommun	Tomelilla
Länsstyrelsens beslut	2009-04-03 (Dnr 432-23813-09)
Byggherre/beställare	Albo härads hembygdsförening
Huvudentreprenör	Knadriks kulturbygg (tak, timmer och lerarbeten)
Underentreprenör	HN Byggnadsvård (murning)
Antikvarisk medverkan	Jimmy Juhlin Alftberg, med bidrag av Emelie Petersson och Heikki Ranta
Byggnadstid	Sommaren 2009
Slutbesiktning	2009-08-11

Historik med relevans för arbetet

Bondrumsgården skyddas sedan 1963 som byggnadsminne. 2005 upprättades en vård- och underhållsplan och efter denna, mellan 2006 – 2009, har hembygdsföreningen kraftsamlat på en omfattande upprustning. I huvudsak innefattar arbetena takomtäckning, timmerbyte/lagning och olika murningsarbeten, både med kalk- och lerbruk. Årets insats har möjliggjorts genom ett byggnadsvårdsbidrag inom bemyndiganderamen, dvs hembygdsföreningen har av Länsstyrelsen beviljats medel under en treårsperiod, 2009 – 2011.

En plan över omtäckta takytor 2003 – 2009 finns i Bilaga 1.

Utförda åtgärder

Taktäckning

Tre stin på västra längans västra takfall har till sin helhet omtäckts med halm (Faxe, Danmark); ett sti på norra delen, ett på södra delen och ett på mittenpartiet. Efter bortrivning av gammalt stråmaterial (vass) kompletterades sammanlagt ca 10 löpmeter läkt av oklurna granslanor. Vid takfoten omfästes skäggslanor likt befintliga utföranden. Bindning av ny halm utfördes med pilvidjor (arten Orm, inhandlade i Danmark) mot rafter av oskalad hassel. Ryggning gjordes med löspressad råghalm (från Gärds Köpinge). Tolv stycken ryggträn nytillverkades likt befintliga (kvartskluven ek). Se vidare nedan under Iakttagelser under restaureringen.

Vid södra stiet ersattes även den murkna vindskivan och vattbrädan mot nytillverkade av gran, likt tidigare utförande. Fästning gjordes med 3” blanka spik.

Det slitna stråmaterialet ovan porten.

Efter borttagning av gammal vass, södra stiet.

Västra längan efter omtäckning. Norra stiet längst till vänster, södra stiet längst till höger.

Skorsten

Skorstenen på boningshuset blev av okänd anledning ommurad under 1990-talet. Den nya skorstenen, som skiljde sig markant från det tidigare utförandet, var dessutom svårt skadad på grund av frostsprängning. Anledningen till den svåra skadebilden har troligtvis att göra med den olyckliga omständigheten att en plexiglasskiva blivit nedförd i rökkanalen åren innan 2005. Följden blev, förutom otillfredsställande luftväxling, att kondens- och regnvatten absorberades upp av murstocken inom ett snävt område med påföljande frysskador och onormal vittring. Skivan togs bort 2006 och återsattes i stället på en enkel järnställning ovanför

rökkanalen. Inför årets insats beslöts att återställa skorstenen till det utseende den hade innan ommurningen på 1990-talet. Som förlaga fanns ett antal äldre fotografier, vilka tillhandahållits av Folklivsarkivet i Lund efter förfrågan av timmerman Kalle Melin (se Bilaga 2).

Till den nya skorstenen användes begagnat, handslaget, rött tegel med måtten 27 – 28 x 6 – 6,5 x 13 – 13,5 cm. Då takfallen och nocken inte är helt symmetriska kom skorstenens norra sida att innehålla 21 skift och den södra sidan 20 skift (se vidare nedan under Iakttagelser under restaureringen). Till murning användes platsblandat luftkalkbruk (torrsläckt murkalk E) och till putsning användes platsblandat hydrauliskt kalkbruk (Jurakalk) med fraktion 0 – 3 mm. Efter arbetet omlades ryggningen i anslutning till skorstenen och plexiglasskivan återsattes ovanför skorstenskronan.

Skorstenen innan arbetet.

Under arbetet.

Skorstenen färdigputsad. Foto Henrik Nilsson, 2009.

Timmer/väggfält

På södra längans södra fasad, östra delen, åtgärdades skador i sammanlagt tretton fack. (Ett av dessa fack åtgärdades redan sommaren 2008, varför just detta under årets insats endast kompletterades med små ilagningar samt omvittades. Se collage nedan, det tredje (trekantiga), nedre facket från vänster.) Åtgärden var påkallad eftersom samtliga fack var putsade med cementbruk på galvaniserat hönsnät. Effekten blev att samtliga fack mer eller mindre var på väg att fall ut då någon sammanbindning inte skett med det bakomvarande lerbruket. (I ett par fack var stakarna/leran ersatt med rött håltegel). Dessutom skedde urlakning av bakomliggande lerbruk och förruttelse av stakarna eftersom regnvatten kunde rinna in bakom cementsjoken.

Årets insats innebar att all cementputs togs bort och att samtliga bakomliggande klubbstakar noga kontrollerades och ersattes i de fall det ansågs nödvändigt. Sammanlagt ersattes fyrtio stakar, vilka noga passades in i befintliga infästningshål i timmerstommen.

Den äldre leran återanvändes till sin helhet samt kompletterades med inblandning av ko- och hästgödsel, sand och en liten mängd ny lera (kogödslet kom från lantraskor som betat på mager mark). I de övre facken, där endast fem stakar byttes, kunde leran slås på mot befintlig invändig, fastsittande lera. I de nedre facken (bortsett från det som åtgärdades 2008) sattes ny lera på bägge sidor där det ansågs nödvändigt.

I samband med nedtagningen av fackfyllningarna skarvades en stolpe i nederdelen med nytt ektimmer (stående blixtskarv). Fästning gjordes med timmerspik. Den påskarvade delen står direkt på en av syllstenarna – någon syll finns inte vid detta parti och några spår efter en sådan gick inte heller att påvisa.

Efter arbetet vittades fackfyllningarna för hand med påfallande fet kalkmjölk i fyra omgångar.

Under arbetet med att restaurera de tretton fackfyllningarna (collage). De ljusgrå linjerna markerar platsen för fem klubbstakar av ek (se vidare under Avvikelser från handlingarna). Den röda pilen visar var stolpe skarvats. Facket som restaurerades 2008 har markerats.

Före arbetet.

Efter arbetet.

Skarvad stolpe. Se även collaget ovan.

Avvikelser från handlingarna

Enligt anbudet skulle fyra stycken klubbstakar bytas i samband med restaureringen av fackfyllningarna på södra längan. Under arbetet uppdagades att i stället fyrtio stakar var i sådan kondition att de var tvungna att ersättas (fullständigt upp-
ruttna och/eller starkt insektsangripna). Tillika gjordes iakttagelsen att dessa var av bok och inte av ek, som tidigare trots. Vid det laget hade redan fem ekstakar monterats. Dessa fick dock sitta kvar (se på collaget ovan). För att skapa ekonomiskt utrymme till förmån för att byta de extra stakarna beslöts, med tillstånd av Länsstyrelsen, att omfördela medel från åtgärden att byta fotträt under den inre östra dörren. Fotträt kommer i stället att bytas under de närmst kommande åren.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetet är mycket väl utfört efter byggnadens egna förutsättningar och helt i enlighet med Länsstyrelsens intentioner i bidragsbeslutet.

lakttagelser under restaureringen

Vid omtäckningen av det södra stiet på västra längan kunde ett antal borrarade hål noteras på lejdens ovankant. Dessa torde i normala fall indikera att en ravelkonstruktion tidigare funnits på taksparrarna vid detta parti, men vid närmare undersökning blev hantverkarna övertygade om att lejden var sekundärt använd och att borrhålen i själva verket var ämnade som infästningspunkter åt klibbstakar. Detta eftersom hålen hade i stort sett samma CC som stakhålen i södra längans timmerfack. För tillfället kan man ur antikvarisk synvinkel inte med bestämdhet fastställa vare sig det ena eller det andra alternativet. Dock bör man vid kommande tak- och fackarbeten ha frågeställningen i åtanke. Vid samma sti fanns även återanvända taksparrar, vilka preliminärt bedömdes ha kunnat sitta på en gavel i ett tidigare skede, likt den på gården befintliga enrisflätade gaveln inuti södra längan.

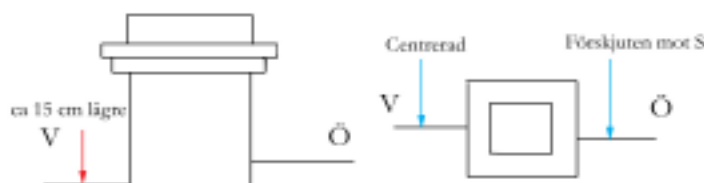
På norra stiet, efter borttagning av gammalt stråmaterial, återfanns rester efter tjärgarn (som använts till bindning).

Borrade hål i lejden, västra längan, södra stiet.

Under ommurningsarbetet av skorstenen noterade hantverkaren att den ursprungliga modellen på skorstenen, vilken under årets arbete återuppfördes efter förlaga från äldre fotografier, troligtvis under ett senare skede blivit förhöjd med tre skift, eventuellt för att avvärja rökproblem på innergården. Därav det märkliga utseendet med en indragen krage ovanpå skorstenskronan.

Vad gäller skorstenen bör det nämnas att nocken på var sida är förskjuten i både sida och höjd (se ritning nedan).

Ritning på skorstenen i förhållande till nocken, grovt åskådliggjort. Till vänster i sektion och till höger i plan.

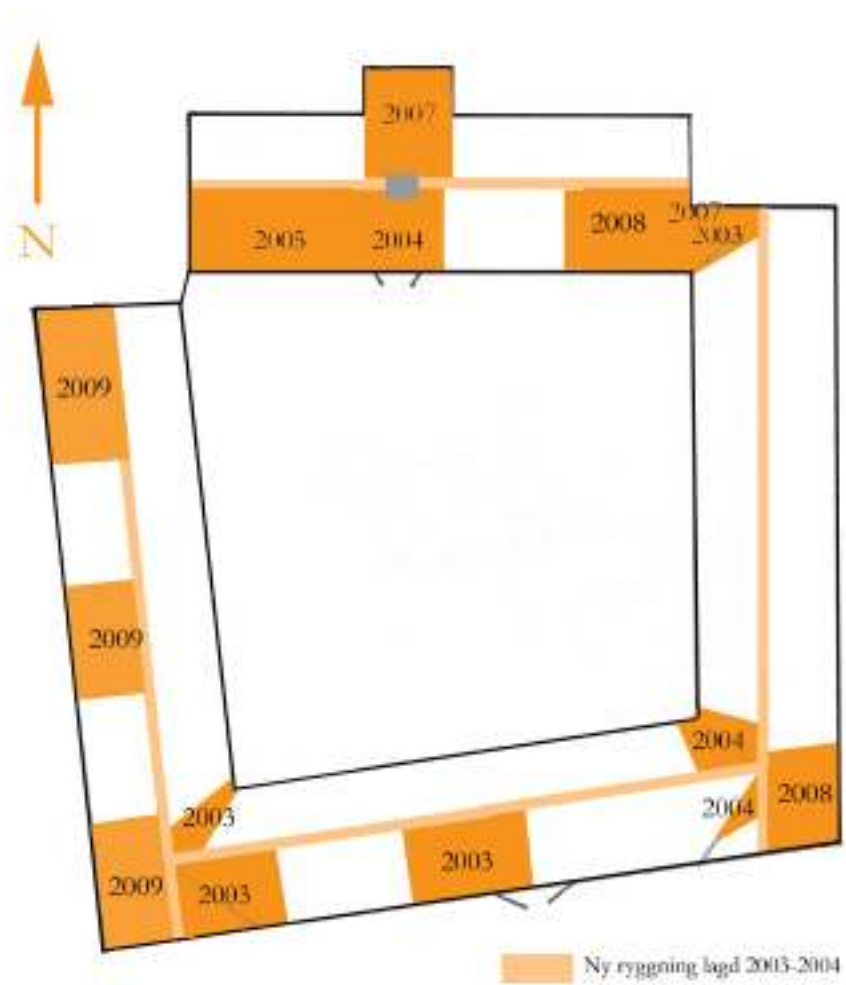
Övriga handlingar med relevans för arbetet

- 2008-10-10 Albo härads hembygdsförenings bidragsansökan (3 års arbeten)
- 2008-11-07 Albo härads hembygdsförenings komplement till bidragsansökan (halmkärvar)
- 2008-11-26 Länsstyrelsens remiss gällande sökt bidrag
- 2009-01-21 Regionmuseets remissvar
- 2009-04-03 Länsstyrelsens tillståndsbeslut gällande ingrepp i byggnadsminnet
- 2009-04-06 Länsstyrelsens bidragsbeslut (3 års arbeten)
- 2009-04-06 Länsstyrelsens bidragsbeslut (halmkärvar)
- 2009-06-17 Mejlväxling mellan Regionmuseet och Länsstyrelsen gällande omfördelning av bidragsmedel i samband med restaurering av fackfyllningar.
- 2009-09-01 Slutbesiktningsprotokoll

Kristianstad 2009-09-02

Jimmy Jublin Alfberg

Bilaga 1

Plan över omtäckta takytor 2003 – 2009.

Bilaga 2

Boningshuset från gårdssidan. Foto Folklivsarkivet, Lund. Årtal okänt.

Boningshuset från baksidan. Foto Folklivsarkivet, Lund. Årtal okänt.

Regionmuseets rapportserie 2009

Kulturmiljö

1. Bröddarps mölla, Västra Ingelstads sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
2. Fjälstorps småskola, - restaurering av uthus, Brunnby sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
3. Gamlegård – fasadrestaurering, Helsingborgs stad, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
4. Hajen 13, Höganäs sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
5. Täckarhuset – restaurering av två jordkällare, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
6. Gravarna i Askgården – i skuggan av Flyinge kungsgård, Södra Sandby sn, FU, Helene Wilhelmson, 2002
7. Åter på Hammar 9:21, Nosaby sn, FU, Anders Edring 2009
8. Ruveröds kvarn – rekonstruktion av dämme och kvarnlucka, Riseberga sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
9. Renovering av balkonger på Tranchellska huset, AK, Mia Jungskär 2008
10. Hovdala slott huvudbyggnaden – dokumentation i samband med fasadrenovering, Brönneustads sn, BAD, Kristina Nilén, 2007
11. Hovdala slott hus D – invändig restaurering av ”Noras fåfånga”, Brönneustads sn, AK & BD, Kristina Nilén, 2007-2008
12. Krageholms mölla – i ny papp, Sövestads sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
13. Skånbergs mölla – renovering av hättan, Gladsax sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
14. Kvihusa 1:2 – åtgärder på tak till ekonomibyggnad, Eljaröd sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
15. Boplatser och en grav vid Norreskog, Ivetofta sn, FU, Tony Björk, 2008
16. Dunderbacken. Arkeologisk forskningsundersökning inom ärkebiskopsborgen i Åhus, Johan Dahln, 2008
17. Stångby kyrka, invändig restaurering och mögelsanering, Stångby sn, AK, Petter Jansson 2007-2008
18. Lövestads kyrka, utvändig renovering, Lövestads sn, AK, Petter Jansson 2008
19. Öja kyrka, utvändig renovering, Öja sn, AK, Petter Jansson 2008
20. Östra Vemmenhögs kyrka, renovering av tak, Östra Vemmenhögs sn, AK, Petter Jansson 2008
21. Näs kyrka, fasader och tak, Trollenäs sn, AK, Petter Jansson 2008
22. Att flytta en gravsten – Torben Billes gravsten i Lunds domkyrka, Lunds sn, AK, Petter Jansson 2008-2009
23. Cement, järn och berg, Södra Mellby sn, FU/SÖ, Bertil Helgesson 2008
24. Tobaksprojektet 2008, projektrapport, Jimmy Juhlin Alftberg med bidrag av Åsa Jakobsson, 2009
25. Frillestads kyrka – utvändig renovering, Frillestads sn, AK, Heikki Ranta 2008
26. Norra Rörums kyrka – nyläggning av spåntak, Norra Rörums sn, AK, Heikki Ranta 2008
27. Schaktning vid Bosjö kloster kyrka, Bosjö sn, FU, Jan Kockum 2009
28. Glimmebodagården – omläggning av två takstjär, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2008
29. Glimmebodagården – restaurering av fönster och dörrar, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2008
30. Loshults kyrkas orgelfasad, Loshults sn, AK, Lotta Eriksson, 2009
31. Fjärrvärme i Åhus, Åhus sn, FU, Jan Kockum och Catherine Svensson, 2001-2002
32. Yxor och brunnar i Härlöv, Kristianstad, SU, Tony Björk & Helene Wilhelmson, 2008
33. Harlösa kyrka, Relikskrin? & byggnadslämningar, schaktningsövervakning, 2006, Harlösa sn, Johan Dahln
34. Skepparslövs kyrka – absidarbeten, Skepparslöv sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
35. Övraby mölla - utbyte av vingar, Övraby socken, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
36. Everöds kyrka - konservering av predikstol, Everöd sn, AK, Lotta Eriksson, 2009
37. Övedskloster - landskapsparken. Kulturhistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt 2009, Öveds sn, Kristina Nilén, 2009
38. Heliga Trefaldighetskyrkan – konserveringsarbeten, Kristianstads sn, AK, Lotta Eriksson 2008-2009.
39. Förhistoria och historia i Gualöv - Gualöv 61:113, Gualöv sn, FU, Jan Kockum, 2009
40. Kv. Jörgen Kristoffersen 6, Kristianstad, värdebeskrivning 2009, DK, Emelie Petersson, 2009
41. Gamlegård Dagstorp 5:2 – renovering av stallängans södra vägg, Dagstorps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
42. Sporrakulla Gård, Glimåkra sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
43. Öllsjö 7:1, Skepparslövs sn, FU, Anders Edring, 2009
44. Skromberga – en kulturmiljö att använda, Ekeby sn, AF, Helene Stalin Åkesson, 2008-2009
45. Bastion Schleswig, Kristianstad sn, FU, Johan Dahln, 2009
46. Norra Åsum kyrka – utvändig renovering, Norra Åsum sn, AK, Lotta Eriksson, 2008-2009
47. Arkeologi vid Gula Villan i Borgeby, Borgeby sn, FU & SU, Catherine Svensson, 2006-2008

48. Tomelilla byagård – tak och gavelspets, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
49. S:t Petri kyrka i Klippan – koppartaken, Klippans kommun, AF, Heikki Ranta, 2009
50. Krubbemölla – reparation av vattenränna, Vitaby sn, AK, Emelie Petersson, 2009
51. Bondrumsgården 2009 – tak och fasadarbeten, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AM- antikvarisk medverkan
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt
FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning
PJ- projektrapport
VP-vårdplan
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation
BMU-byggnadsminnesutredning

